

Йордан Василев

ТОВА СЕ СЛУЧИ ПРЕД ОЧИТЕ МИ

България през мандата на президента Петър Стоянов

Книга втора

София, 2013

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Йордан Василев, автор, 2013

© Издателство „Изток-Запад“, 2013

ISBN 978-954-321-213-2

ЙОРДАН ВАСИЛЕВ

ТОВА СЕ СЛУЧИ ПРЕД ОЧИТЕ МИ

България през мандата на президента Петър Стоянов

— КНИГА ВТОРА —

*Петър Стоянов, президент на Република България
от 22 януари 1997 до 22 януари 2002 г., е първият български
държавен глава след Втората световна война, който не е бил
член на Българската комунистическа партия*

Съдържание

Принос към осмисляне на провадения ни преход / 11

Любомир Канов

Вместо предговор / 13

Глава 1.

Първи стъпки на президента Петър Стоянов и правителството на ОДС начело с Иван Костов / 15

Изборна победа на СДС ◦ Откриване на 38. Народно събрание и гласуване на правителството на Иван Костов ◦ Официален край на Студената война – НАТО подписва договор с Русия ◦ Въвеждане на валутния борд ◦ Изостряне на отношенията с Македония ◦ България подава официална молба за членство в НАТО ◦ Първа среща на Петър Стоянов с Бил Клинтън

Глава 2.

Усилията за присъединяването ни към ЕС и НАТО / 45

След Брюксел – посещение в Гърция и Турция ◦ Паралелни тристранни срещи с Гърция, Турция и Румъния ◦ Визити в София на италианския президент Скалфаро, полския президент Квашниевски, министър-председателя на Белгия Деан, външния министър на Германия Кинкел, генералния секретар на НАТО Солана и европейския комисар по разширяването Ханс ван дер Брук ◦ БСП срещу НАТО – уволнението на генерал Марин ◦ Присъединяване на България към Централноевропейската инициатива

Глава 3.

Българското знаме се развява на Уолстрийт, в НАТО и над Кремъл / 75

Политиката на Петър Стоянов към САЩ и Русия – нов етап в отношенията ни с тези две страни • Посещение в САЩ и среща в Белия дом с Бил Клинтън – протоколен гаф променя характера на срещата • Планът Клинтън – Стоянов • Подготовка за посещение в Москва – Народното събрание приема Декларация за равноправни отношения с Русия • Преди да се срещне с първия президент на Руската федерация Борис Елцин, президентът Петър Стоянов вечеря с Андрей Вознесенски, Юрий Любимов, Белла Ахмадулина, Наталия Гурченко... • Първа среща с Борис Елцин: „Вы взяли русскую интеллегенцию, но надо брать и Кремль“ • Русия преглъща българския стремеж към НАТО

Глава 4.

Влошаване на отношенията между президента Петър Стоянов и премиера Иван Костов / 107

Първи критики на президента към премиера и мнозинството: „Той просто назова нещата такива, каквито са в устата на обикновените хора“ (в-к „Демокрация“) • След съвместните усилия на президент и премиер за преодоляване на кризата – същностни различия по отношение на приватизацията • Драматична среща с Парламентарната група на СДС по повод „Закон за лустрацията“ • Президентът Стоянов: „С лустрацията хвърляте прах в очите на антикомунистите, а правите приватизацията, както би я направил Луканов“ • „Имахте цялата власт и направихте приватизацията. За да нямате днес дори вестник „Демокрация“, който е правил приватизацията е бил или кръгъл идиот, или провокатор“ • Едвин Сугарев в писмо до Иван Костов: „Винаги ме е впечатлявала способността Ви да изричате публично неистини, без да Ви мигне окото“

Глава 5.

Защо не бяха отворени досиетата? Важни международни срещи през 1998 г. / 141

Връщане на „История Славянобългарска“ • Защо не бяха отворени досиетата. Президентът Стоянов: „Всички днешни български политици

искат отваряне на досиетата, но никой не иска разобличаване на Държавна сигурност и на висшата комунистическа номенклатура, още по-малко – огласяване на връзката между тях и днешните български олигарси, които дърпат конците на политическата и на медийната власт в страната, защото никой не иска да разобличи себе си“ ◦ Смъртта на Тодор Живков ◦ За пръв път в компанията на „Големите“ – заедно с Клинтън, Тони Блеър и Романо Проди открива конференция в Ню Йорк ◦ Принц Чарлс и Хилари Клинтън на посещение в България ◦ Българският премиер Иван Костов и Любчо Георгиевски, премиер на Македония, си говорят без преводач; назрява конфликтът в бивша Югославия

Глава 6.

Войната в Косово и ние / 181

Въздушни удари на НАТО срещу Белград, 24 март 1999 г. ◦ Президентът Петър Стоянов незабавно подкрепя атаките срещу Милошевич – непопулярно и неразбрано тогава решение ◦ НАТО иска от България неограничен достъп до въздушното ни пространство – Народното събрание го дава ◦ Президент и премиер действат единно – това придава солидност на българската позиция ◦ Георги Първанов организира митинг в подкрепа на Слободан Милошевич ◦ Натовска ракета пада край София, в кв. „Горна баня“ ◦ Режимът на Милошевич капитулира. Дипломатическа активност за следвоенно възстановяване на бивша Югославия и Балканите ◦ Президентът Стоянов: „Югославия е обградена от нас, новите демокрации, но това са демокрации на бедността, не на просперитета“ ◦ След режима на Милошевич пада и Мавзолеят на Георги Димитров ◦ Президентът Стоянов иска от премиера Костов „незабавни и енергични действия срещу корумпираните, некомпетентните и самодоволните“

Глава 7.

Президент на САЩ за пръв път в България / 217

42-ият президент на САЩ Уилям Джеферсън „Бил“ Клинтън пристига на първо историческо посещение в София ◦ Реч на президента Бил Клинтън на пал. „Св. Александър Невски“, официална вечеря в хотел „Кемпински“ и неофициален купон в „Стъргалото“ ◦ Българските медии

за посещения на президентът Бил Клинтън • Правителството продава „Нефтохим“ на „Лукойл“ • Дебатът за корупцията в СДС • Европейският съюз започва преговори с България за членството ѝ в Съюза • Премиерът Иван Костов сменя 10 министри в правителството си

Глава 8.

Подмолни политически битки в края на хилядолетието / 245

Напрежение между президента Стоянов и премиера Костов по повод корупцията. Президентът Петър Стоянов: „Сини политици се сдружиха с бивши комунисти и грабят народа. Големите приватизационни сделки се печелят от бившите комунисти, а за „нашите хора“ остават комисионите и обвиненията в корупция“ • Бившият министър на МВР Богомил Бонев атакува фронтално премиера Иван Костов и кабинета. Президентът Петър Стоянов подкрепя категорично министър-председателя Костов и правителството. В-к „Демокрация“: „Стоянов застава зад Костов и СДС“ • Паметните плочи на Борис III и Димитър Пешев, свалени в Израел по предложение на Благовест Сендов и Анжел Вагенщайн • Президентът Петър Стоянов: „Дебатът за спасяването на българските евреи е дебат за спасяването на българската национална памет“

Глава 9.

Президентска година / 281

Симеон II пристига в България • Светослав Лучников е недоволен от президента Петър Стоянов – не бил със своите • БСП: „Знаем колко е независим президентът Стоянов – той ясно и отчетливо декларира, че е седесар“ • Общобългарският събор в Рожан • В Белград Воислав Кошунница сменя Слободан Милошевич • Христо Бисеров и Йордан Цонев искат оставката на министър-председателя Иван Костов. Президентът Петър Стоянов отново подкрепя правителството. Иван Костов: „Особено държа на принципната подкрепа на президента...“ • Петър Стоянов: „Ще се кандидатирам за втори мандат като независим и надпартиен, но само ако имам подкрепата на СДС за това“ • Британският вестник „Обзървър“: „Петър Стоянов има близък съюзник в лицето на Тони Блеър“

Глава 10.

Победата на Симеон II в парламентарните избори / 317

Решение на Конституционния съд: „Симеон II не може да се кандидатира за президент“

- В очакване Симеон II да подкрепи СДС. Екатерина Михайлова: „Васко Гоцев ни е обясни: „Сега ще дойде Царят и утре обявява подкрепа“
- Симеон II обявява, че ще се кандидатира за министър-председател
- Президентът Стоянов пред VII национална конференция на СДС: „СДС трябва да продължи да управлява и след тези избори“
- Напрежение в Македония. Президентът Петър Стоянов пред в-к Демокрация: „В наше време щастието и самочувствието на една държава не се градят върху големината, богатството и възможностите ѝ да завладява други страни. Определящи са правата на гражданите, качеството на живота им и възможностите те да бъдат реализирани“
- НДСВ печели парламентарните избори с абсолютно мнозинство.

Президентът Петър Стоянов: „Обединените демократични сили заслужават уважение за постигнатото от тях през последните 4 години“

- Парламентът гласува новото правителство на Република България, съставено от Симеон Сакскобургготски

Глава 11.

Изгубените президентски избори / 353

Неяснота около подкрепата за Петър Стоянов. Филип Димитров и Екатерина Михайлова: СДС и НДСВ трябва да подкрепят Стоянов.

Кръгът около Костов: „Стойанов не е седесар – нарече ни разбити авари“

- Активна подкрепа за Петър Стоянов от интелектуалци, артисти, спортисти
- Георги Първанов – кандидат на БСП за президент. В битката влизат и „сините“ кандидати Богомил Бонев, Петър Берон и Ренета Инджова
- Тодор Токин: „Всички бяха срещу Петър Стоянов“
- Телевизионният дебат с Богомил Бонев
- Загубените избори. Иван Станчов: „Резултатите от вота са позор за обществото и плесница срещу демокрацията“
- Вестниците на 22 януари 2002 г.: „Изпратиха с песни Петър Стоянов“
- Вече бившият президент: „Разделям се с вас като президент, но оставам гражданин и син на България“

Послеслов / 396

Румен Леонидов

Издавам своята благодарност към
служителите на Народната
библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ за тяхното
съдействие при издирване на материали от стари
издания, необходими за изграждането на тази книга;
на Тихомир Юруков, собственик на издателство
„ТИХ-ИВЕЛ“, за условията, които ми създаде в своя
офис и можях да подготвя текста;
на редактора Румен Леонидов, на когото дължа ценни
препоръки и оригинални допълнения в изложението.
Освен великолепен поет, той се оказа
и опитен редактор.

Принос към осмисляне на проваления ни преход

Продължението на книгата за историческите събития по време на Президентството на Петър Стоянов се очаква с нетърпение от всички, които не са загубили интерес към истинската картина както на предния и видим или може би привиден план, така и към процесите, останали скрити за невъоръженото око. Авторът е съумял, както впрочем и в първата част, да събере и анализира документалните свидетелства от онова време с голяма прилежност и внимание към детайлите, което позволява на читателя сам да направи своите изводи за онези факти, които предопределиха хода на събитията през последващите години. Това е, от което имаме нужда, и много малко са аналитичните и фактологическите публикации за изясняване на изминалото политическо време и за оценката на истинските роли на основните политически актьори върху тогавашната сцена.

Споделям мнението на мнозина хора с десни, антикомунистически възгледи, че преходът беше провален, и то не на последно място от шумни демагози с двойна или множествена принадлежност и променлива лоялност, които бяха истинска опасност за прегазване за всеки, който бе имал неблагоприятното да застане между тях и публичния микрофон. Голяма част от тях се самопровъзгласяваха за демократи, а в същото време стаяха поне по един-два псевдонима в тайните архиви на органите на ДС.

Основното, което отличаваеше тези продукти на тоталитарната машина, беше яркото изразеното им безсрамие. Коварната вреда, която тези индивиди нанесоха, не се ограничи обаче само в лошите и вредни управленски решения или в икономическите безобразия, свързани с порочното преразпределяне на собствеността в онези години, а най-вече в успешната деморализация на онези, които

трябваше да станат гръбнакът на средната и образована класа на България. Разочаровани, те напуснаха сферата на политическото с омерзение, а други напуснаха и собствената си родина с покруса, породена от провала на надеждата им за справедливост.

Тази книга е принос към осмислянето на това време. То няма да се върне, шансовете на историята са оскъдни и никога не се повтарят. Можем да приемем, макар и с неохота, че така нареченото дясно нямаше подготвени хора с опит в управлението на едно общество в период на трансформация, нямаше я и духовната подкрепа на Българската църква, съветите от Запад вероятно не бяха пригодени за нашия манталитет и увредената ни от десетилетия трудова и междучовешка етика.

Да, сигурно е така, а и не можеше да се очаква от щателно прочистваната предвоенна образована класа, подложена на дълголетно селективно лишаване от възможности за развитие и общуване със западния свят, да произведе незабавно достатъчно на брой истински лидери. Както споменах, значителна част от тези самозвани лидери, след измяната спрямо онези, които те лъжеха че представляват, сега самодоволно се къпят като депутати в благоволенieto на други политически формации или щедро осребряват своите зависимости в мрежата на кадесарско-мафиотски структури.

Така българската нация, пъплейки по Голготата на своя провален, бездарен преход, още веднъж, както много пъти в миналото, трябваше да изпие и горчивата чаша на предателствата от „своите“. И не става дума само за „десните“, които бяха разочаровани и се загубиха поради объркването на посоката в пустинята, а за целия народ, защото загубиха всички, включително и нещастните гласоподаватели вляво с промитите си от комунизма мозъци. Вярвам, че тази книга ще помогне да разгледаме критично този период и да сложим събитията в контекста на реалните исторически процеси, разгледани през призмата на политическата съдба на един от малкото лидери, които запазиха своите честно име и достойнство, а навярно и любовта на мнозинството десни хора в България.

Името на този лидер е Петър Стоянов.

*д-р Любомир Канов, писател, психиатър,
политзатворник, емигрант в САЩ от 1984 г.*

Вместо предговор

Написах тази книга с желанието да представя и запазя за бъдещето фактите от близкото ни минало, които ми се струват важни, а времето неизбежно ще ги заличи от съзнанието на идните поколения. Когато са върху хартия обаче, те остават.

Прерових стари вестници от онова време, за да съм документално точен, като посочвам събития, личности, дати. В последните години се появиха немалко книги за случилото се през изтеклите две десетилетия. В някои от тях се прави съзнателен опит за пренаписване на историята. Затова през цялото време се питах: дали съм обективен?

От началото на промените работехме заедно и бяхме приятели както с Иван Костов и Катето Михайлова, така също с Йордан Соколов, Надежда Михайлова, Петър Стоянов и повечето герои на тази книга. Бяхме, както казват сега младите, в един отбор. Съзнавам, че това е голяма привилегия, но и огромна отговорност. И съм се старал да не се поддавам на никакви пристрастия.

Въпреки това съм длъжен да призная, че към главния герой на книгата Петър Стоянов и досега изпитвам чувство на най-искрена симпатия, понеже той остана един от много малкото неопетнени политици на българския преход. Това не ми попречи да видя и да посоча грешките, които допусна като президент.

Този текст не е изчерпателна история на времето от 1996 до 2002 г. Но той описва, надявам се добросъвестно, очакванията и възжеланията на две поколения българи, които в крайна сметка не се реализираха така, както всички мечтаехме. И както си го представяхме преди 23 години по време на грандиозния митинг на СДС на Орлов мост.

Описвам ги през призмата на мандата на Петър Стоянов, защото той пръв и без колебание зададе проевропейската посока на България и защото политическият му сблъсък с министър-председателя Иван Костов изразява най-драматичните противоречия на българската десница по време на посткомунистически преход.

Ще бъда удовлетворен, ако съм успял да представя убедително картината на онова бурно време както за днешните читатели, така и за бъдещите поколения българи...

Йордан Василев

Глава 1.

Първи стъпки на президента Петър Стоянов и правителството на ОДС начело с Иван Костов

Изборна победа на СДС ◦ Откриване на 38. Народно събрание и гласуване на правителството на Иван Костов ◦ Официален край на Студената война – НАТО подписва договор с Русия ◦ Въвеждане на валутния борд ◦ Изостряне на отношенията с Македония ◦ България подава официална молба за членство в НАТО ◦ Първа среща на Петър Стоянов с Бил Клинтън

Политическата криза от зимата на 1996–1997 г. е преодоляна, новото правителство на Иван Костов е обявено, предстои гласуване в Народното събрание. Така и завърших първата част на тази книга – след драматичните събития на 4 февруари президентът Стоянов отказа да даде мандат за съставяне на правителство на БСП и свика Консултативния съвет за национална сигурност, на който бившите комунисти бяха принудени да върнат мандата. Държавният глава Петър Стоянов разпусна парламента, назначи служебен кабинет начело със Стефан Софийански и насрочи предсрочни парламентарни избори. На 19 април те бяха безапелационно спечелени от Обединените демократични сили,

а на 24 април, Велики Четвъртък, вестниците съобщават, че президентът вече обсъжда с Иван Костов и ръководството на СДС състава на бъдещия кабинет.

На 14 май Петър Стоянов връчва проучвателен мандат за съставяне на правителство на лидера на СДС Иван Костов. На 20 май служебното правителство връчва на президента отчет за своята дейност с надпис „На президента – с любов!“

На 21 май новият парламент гласува 47-мото правителство на България, което има възложени от съдбата и от българския народ изключително отговорни задачи. При гласуването на кабинета в Народното събрание гласовете са 179 „за“ и само 54 – „против“ (от БСП), въздържали се няма. На другия ден в-к „Демокрация“ отбелязва събитието подобаващо:

Правителството, което повежда България към новия век.

Началото на големите очаквания. Президентът поздравява първия кабинет на Иван Костов при встъпването му в длъжност. До премиера Костов е Александър Божков, а зад президента са председателят на Народното събрание Йордан Соколов и заместник председателите Благовест Сендов, Иван Куртев и Петя Шопова

Веднага след встъпването си в длъжност министърката на външните работи Надежда Михайлова заявява:

Време е дипломатията ни да спечели битките за ЕС и НАТО.

И това е наистина симптоматично. За пръв път в новата история на България президент, парламентарно мнозинство и кабинет заявяват едни и същи стратегически приоритети. Дотогава страната ни тъпчеше на едно място в голяма степен заради „блокиращото“ влияние на БСП в политическия живот в България. Идеолозите на прехода внушаваха, че балансът на силите е изключително важен за гражданския мир в страната и макар да се съгласиха Желю Желев да бъде избран от Народното събрание за президент (но с вицепрезидент комунистическия генерал Атанас Семерджиев, представител на БСП), макар че д-р Желев беше избран повторно и от народа, бившите комунисти не позволиха в страната да се стигне до консенсус по най-важния стратегически въпрос – членството в НАТО и ЕС. Сега за пръв път от 1989 г. СДС имаше абсолютно мнозинство в парламента, за пръв път всички власти в страната демонстрираха единство по отношение на националните приоритети и хората с дясно мислене най-сетне си отдъхнаха – появи се надежда, че и България ще поеме по пътя на Чехия, Полша и Унгария. Но преди това държавата ни трябваше да се справи с финансовия и икономически колапс, в който бе натикана.

Няколко дни след гласуването на правителството премиерът Иван Костов обявява, че „медената седмица“ е свършила, че до 10–15 юни бюджетът влиза за обсъждане в парламента и до 30 юни страната ще има бюджет и споразумение с Международния валутен фонд. На 10 юни 1997 г. със Закона за Българската народна банка и с решаващата подкрепа на новото мнозинство на Обединените демократични сили е въведен валутният борд. Президентът Стоянов трябва да е бил изключително удовлетворен от това.

В първата книга вече засегнах част от тази тема. Веднага след встъпването си в длъжност и успешното разрешаване на полити-

ческата криза на 4 февруари 1997 г., президентът Стоянов няма време да се радва нито на своя триумф, нито на изключително високия си рейтинг. В друго време и при други обстоятелства това вероятно би се случило. Но сега е наистина невъзможно – България е затънала в невероятна хиперинфлация, в хазната няма пари, международните финансови институции не желаят да отпуснат заем на държава в толкова бедствено икономическо положение, а трябва да се плащат заплати на работници и служители, хората трябва най-после да заживеят нормално, да могат да правят сметките си поне за няколко месеца напред – нещо, което в тогавашната ситуация бе невъзможно. Някой, особено онзи, който е прочел поне веднъж българската конституция, ще си каже – но президентът вече е свършил основната си задача, тъй като решаващото му участие в България е постигнат гражданският мир.

За решаването на икономическата и финансовата криза, за изплащането на заплатите и пенсиите, за заемане на нови заеми си има правителство – така, както е във всяка нормална парламентарна република. Само че, драги читатели, тук се налага да припомним отново, особено за онези от вас, които не са прочели първата книга, че в онзи момент България изобщо не беше нормална държава. Парламентът бе разпуснат, но още преди президентът да стори това с указ, той бе абдикирал от задълженията си. Припомням, че на 10 януари 1997 г. гневът на измамените от правителството на БСП хора преля чашата, те шурмуваха сградата на Народното събрание (загрижен за гражданския мир в страната и качен върху раменете на полковник Красимир Петров, новоизбраният, но още невстъпил в длъжност президент с мегафон в ръка направи всичко възможно справедливият гняв на хората да не прерасне в кървави изстъпления, което със сигурност щеше да попречи на най-голямата му политическа амбиция – членство в НАТО и в Европейския съюз) и от този ден практически българският парламент бе напълно блокиран: имащите абсолютно мнозинство депутати от БСП, обидени на „лумпените, заплатени от Запада“, ограничиха дейността си до хорово пеене на „Партизан за бой се стяга“ и отчаяно се самогероизираха.

Не вярвам обаче на новоизбрания президент да му е било смешно, защото цялата отговорност за излизането от хаоса, в

който беше изпаднала България, лежеше върху него – в България нямаше парламент, законно избраното правителство начело с Жан Виденов също бе абдикирало, и управлението бе в ръцете на държавния глава и назначения от него кабинет – тоест Петър Стоянов беше единственият, който носеше отговорност за всичко, случващо се по онова време в държавата. Много преди да се проведат предварителните избори и да бъде съставено новото парламентарно мнозинство на ОДС начело с Иван Костов, президентът е принуден да действа сам и решително. Няма време за туткане. Независимо от дълбоката пропаст, която е зейнала между синия президент и представителите на БСП, които след 4 февруари загубиха и мнозинството си в парламента, и които бяха изчерпали голяма част от кредита си доверие като политическа сила, Петър Стоянов е длъжен да намери мост към тях за решаването на най-важните национални приоритети.

А приоритетът на приоритетите е сключване на споразумение с Международния валутен фонд и получаване на заем, който да бъде първата глътка свеж въздух. Президентът успява – на 18 март представителите на всички политически сили от отиващото си 37. Народно събрание приемат нарочна декларация, с която дават картбланш на служебното, а и на следващото правителство, за сключване на споразумение с МВФ. Преглеждайки старите заглавия виждам, че Петър Стоянов е наистина неуморен в преследването на тази си цел. Той очевидно осъзнава, че крехкият граждански мир има стойност само ако на хората незабавно бъдат осигурени заплати и хляб.

Разбира се, служебното правителство би могло, разчитайки на кредита на доверие на своя шеф, а и на собствения си авторитет, да се пребори за някакъв заем, но България се нуждае от трайна стабилизация, което означава предвидима и съгласувана политика на всички следващи правителства оттук насетне. Нито въвеждането на валутния борд, нито финансовата стабилност са мероприятия за една, две или дори за пет години (впрочем напук на своите критици валутният борд продължава и до днес и според признанията на всички днешни икономисти е най-солидната ни котва в условията на световната финансова криза). Това кара

новият български президент да търси съгласието на всички политически партии за въвеждането на борда.

Стоянов схваща прекрасно и още нещо: в момента той е любимецът и на българския народ, и на българските медии, той е единственият, чиито предложения и решения никога не дръзва да оспори – дори българските социалисти, които сваля от власт, публично приемат ролята му на обединител на нацията в момента. Месеците след 4 февруари 1997 г. са „неговото“ време и той бърза да използва влиянието си за прокарване на най-важните решения за бъдещето на държавата (такова е и решението за подаване на молба за членство в НАТО – по искане на президента служебният кабинет взема това решение за един ден!).

И така, на 18 март държавният глава отправя обръщение към нацията, което започва (не без известна гордост от постигнатото) с историческия абзац:

Днес основните политически сили на България декларираха пред мен общата си воля да подкрепят действията на правителството за сключване на споразумение с МВФ и декларираха своята готовност след конституирането на новия български парламент да бъдат приети незабавно законите, необходими за осъществяването на споразумението с МВФ.

Така пътят за приемането на Закон за валутния борд, чието истинско име всъщност е Закон за Българската народна банка, на 10 юни 1997 г. е открит от новоизбраното 38. Народно събрание. Петър Стоянов би трябвало да е изключително доволен. Три месеца преди гласуването на този закон, в цитираното вече обръщение в характерния си стил държавният глава заявява:

Зная, че скептиците ще поклатят невярващо глава, зная, че махленските философи винаги имат по-доброто решение, но споразумението с МВФ ни дава глътка въздух. То ни дава шанс да излезем достойно от катастрофата, за да не свикваме с думата „бедност“... Обръщам се към всички предприемчиви българи: Започвайте! Споразумението с МВФ дава достатъчно възможност на рискуващите, будните, притеснените българи да завъртят маши-

ната на успеха. Искам да ме чуете всички, които ще ползват този успех – не им завиждайте, дайте им време, работете като тях...

И от обръщението се вижда, че Петър Стоянов отдава изключително голямо значение на постигнатото от него съгласие за въвеждането на валутния борд. Може и да го изразява малко патетично, вероятно би могъл да бъде по-пестелив и по-малко горделив – това се забелязва от дистанцията на времето, но едно е сигурно: към онзи момент без неговите визия и настойчивост нито щеше да има споразумение, нито щеше да има излизане от кризата. Като се замисля днес, струва ми се, че най-голямото достойнство на младия ни тогава президент са усетът му за държавническо поведение и отговорността му пред съдбата на нацията. Да се чудиш откъде го е научил! Зная прекрасно възгледите му – произхожда от класическо антикомунистическо семейство и няма нито едно основание да изпитва симпатии към бившите комунисти.

След триумфа си на 4 февруари, когато свика Консултативен съвет и на практика принуди БСП да се откаже от властта, можеше да поиска реванш, можеше да отприщи чувствата си към комунистите и техните наследници. Вече бе обявил, че избухването на народния гняв през зимата на 1996–1997 е нашата закъсняла Пражка пролет, че българският народ протестира не само против правителството на Жан Виденов, но и против целия унизителен комунистически режим, който трябваше да изгърпи в продължение на 45 години. Е, наследниците на комунистите бяха свалени от власт, той бе главен герой в тези събития, ако искаше, би могъл да се наслади на унизителната загуба на онези, които са преследвали него и семейството му цял живот. Но не го направи. Напротив, запази достойнството на БСП.

Когато започнах да пиша книгата, го питах: защо? Отговори ми – защото желанието да смажеш противника си докрай винаги води до реванш, не исках една реваншистка и озлобена БСП да провали идеите ми за икономическа стабилизация и членство в НАТО и Европейския съюз. Запитах го: а не си ли помисли, че

сега е удобният момент да отмъстиш за всички беди, които е преживяло семейството ти? Отговори ми уж със смях:

Вече бях президент и бях сключил договор с обществото да служа на неговите интереси, а не на своите чувства. Трудовата ми характеристика на президент не позволяваше реванш – щеше да бъде „конфликт на интереси“.

В коментара си към първа част на тази книга редакторът Румен Леонидов пише:

Той беше най-важният, устойчив фактор в държавата ни – той успя бързо да спечели доверието на западните партньори, които го възприемаха като единствен, но сигурен гарант, че България няма отново да свърне от пътя, по който вече се бе устремила. Ако не бяха твърдата увереност и прагматичната настоятелност на Стоянов като нов български президент, който настоятелно чука по все още затворените порти на Атлантическия пакт, нито МВФ, нито ЕС, нито прозападните ориентирани „отличници“ щяха да ни обърнат някакво специално внимание.

В началото на 1997 г. нещата наистина изглеждаха съвсем безнадеждни. И тук е мястото да кажа, че решението да се излезе от тогавашната безизходица можеше да бъде само политическо. И тогава България разполагаше с добри икономисти, някои от тях споделяха идеята, че без рамково споразумение с МВФ и бързо кредитиране България не може да се изправи на крака. Но някой трябваше да ги чуе и да прокара политическото решение за това. Историята избра този „някой“ да е Петър Стоянов. Това в никакъв случай не омаловажава ролята на новоизбрания министър-председател Иван Костов. Към онзи момент двамата работеха в екип. Като умен икономист Костов прекрасно разбираше какво се случва в страната и какво трябва да се направи, за да се излезе от кризата. Фактът, че един от първите закони, предложен от ръководеното от него ново мнозинство бе законът за валутния борд, потвърждава това.

Сигурен съм, че и по време на служебния кабинет Костов не е стоял отстрана, а заедно със Стоянов и Софийски са обсъждали

1997. Заедно с министър-председателя Иван Костов по времето, когато доверието към двамата беше най-голямата гаранция за успеха на България

всяка стъпка на служебния кабинет за излизане от икономическата и финансова криза. Казвал ми го е бившият държавен глава, когато го интервюирах за първата книга:

Бях убеден, че ще имаме абсолютно мнозинство, за да управляваме самостоятелно, а Иван Костов ще е следващият премиер на България. Затова споделях с него почти всичко, което правехме – за да има приемственост.

Ето какво сподели с мен Красимир Ангарски, който по онова време бе секретар на президента по икономическите въпроси:

И досега президентът Стоянов на шега ме нарича „баща на валутния борд“. Не съм сигурен дали е точно така, но истината е, че съм съпричастен към въвеждането му в България от първия ден, в който се появиха идеите за борда. Политическото решение за въвеждане на борда се оформи още на 4 февруари следобед, по време на Консултативния съвет за национална сигурност. Спомням

си много добре този ден, защото беше изключително драматичен и за нас, неговите секретари. Сутринта президентът отказа мандата на Първанов и Добрев, аз лично присъствах на това събитие заедно с Константин Тодоров и Пламен Богоев. Със сигурност знам, че БСП предложи на президента готов кабинет, защото Николай Добрев ме покани преди това за финансов министър, но аз му отказах. Посредник между нас беше Христо Порточанов. След като отказа да приеме мандата на БСП, за да излезе от ситуацията, тъй като разбираше, че се движи на ръба на конституционните си правомощия, Петър Стоянов свика следобед Консултативния съвет, по време на който, както всички знаят, БСП се отказа от съставянето на ново правителство и политическата криза се разреши.

Спомням си много добре как на заседанието президентът ни възложи да напишем с Константин Тодоров проекта за декларацията, която по-късно бе оповестена в медиите. Президентът ни предупреди, че сега е моментът да прокараме и клауза за сключване на заеми с международните финансови институции, тъй като държавата бе почти фалирала. На 4 февруари обаче приехме, че с посредничеството на Петър Стоянов парламентарно представените политически сили трябва да съгласуват и приемат декларация относно принципите за излизане от кризата. Това се случи след една седмица, на 10 февруари. Още пазя текста на декларацията:

Парламентарно представените политически сили взеха следното решение:

Точка 1. В съответствие със становището на Консултативния съвет при Президента на Републиката от 4 февруари 1997 приемат декларация за принципите за излизане от кризата...

Точка 2. Провеждане на преговори и сключване на договори с международни финансови институции за осигуряване на държавни заеми.

Така на практика президентът постигна първото политическо съгласие за въвеждане на валутния борд в България.

Бордът обаче има и предистория. След като Петър Стоянов вече беше избран, в една от парламентарните зали се проведе обсъждане на тема дали да се въведе валутният борд – толкова тежка беше вече ситуацията. На тази среща бях поканен и аз от Жан Виденов, наред с финансистите Иван Илиев, Иван Ангелов, Милчо Стоименов, Стоян Александров, Емил Хърсев и др. Освен мен всички останали бяха против валутния борд, защото щял да отнеме суверенитета на България. След заседанието Иван Костов ме покани в кабинета си, заедно с Румен Аврамов, за да обсъдим този въпрос, тъй като по онова време и СДС беше против валутния борд.

След като президентът Стоянов назначи служебния премиер, кабинетът започна незабавна работа по реформите. Финансов министър беше Светослав Гаврийски, а аз бях изпратен като специален пълномощник на президента в кабинета и дори имах право на вето. По средата на мандата на служебното правителство Петър Стоянов заедно със Софиянски ни изпрати в САЩ, където постигнахме безпрецедентно споразумение с МВФ за подкрепа на България, без да има парламент, благодарение на политическия авторитет на новия държавен глава, който бе единственият гарант в държавата по това време. В началото дори Камдесю каза, че не вярва на България – досега само сме обещавали реформи и не сме ги правили. „Мен най-много ме интересува кой персонално ще направи борда и кой ще носи отговорност за него...“, каза той, а Софиянски, без да ме е питал, ме посочи и отсече – „него ще направим министър и той ще носи пряката отговорност“. Така и стана, след връщането ни в България президентът ме назначи за министър, отговарящ за законите за валутния борд и за отношенията ни с международните финансови институции. В следващите 45 дена, с помощта на Международния валутен фонд и Световната банка, разработихме новите закони и цялата програма, в която имаше 17 предварителни условия, тъй като, както вече казах, доверието към България беше нулево.

Служебният кабинет изпълни всички условия, които беше поел за разработване на законите за валутния борд и програмата за финансова стабилизация и структурна реформа. Работихме заедно със Сашо Божков, за когото вече се знаеше, че ще е министър

и в следващото правителство. Получавахме денонощна помощ от Ан Макгърк и мисията на МВФ. Така че правителството на Иван Костов получи готова управленска програма и готови закони. В комисиите на НС съм ги докладвал лично, а след това, преди да бъде гласувано правителството на Костов, ги докладвахме и в НС, където бяха приети само с един въздържал се. На практика, когато правителството на Иван Костов встъпи в длъжност, то беше осигурено не само с подробна програма за реформата и за въвеждането на валутния борд, но дори с добре подготвени закони, минали и одобрени през комисиите в парламента. Иван Костов беше предложил Йордан Цонев за председател на комисията по бюджет и финанси, и той веднага навлезе в проблематиката. Ако през първите години управлението на правителството на Иван Костов беше силно, това беше благодарение на силната подкрепа на президента Петър Стоянов и осигурената от него подкрепа на световните финансови институции. Разбира се, Иван Костов е много сериозен и задълбочен финансист, който пое щафетата, така да се каже, „с летящ старт“. Но за мое голямо съжаление, след втората година кабинетът намали темпото, започна да се успокоява с това, че има сигурен втори мандат. Споделям всичко това, за да остане за историята, аз не съм политик, а експерт. Всъщност Иван Костов ме препоръча на Петър Стоянов като финансов експерт. И с двамата съм поддържал коректни отношения.

И така, валутният борд е въведен. Ето 15 години по-късно какво откриваме във вездесъщата „Уикипедия“:

Валутният борд в България е въведен през 1997 г. от правителството на Обединените демократични сили, след тежката икономическа криза през 1996–1997. Проблемите в управлението на страната, възникнали поради стремежа на правителството на БСП едновременно да запази работните места (като не закрива губещи предприятия), да изплаща външния дълг и да контролира валутния курс, се задълбочават до степен на икономическа криза... Правителството е изправено пред перспективата от повторно (след мораториума при кабинета на БСП и Андрей Луканов през 1990) прекратяване на плащанията по външния дълг.

Поради системната неспособност на българските правителства да управляват ефективно публичните финанси, Международният валутен фонд се съгласява да окаже помощ на правителството само при въвеждане на валутен борд.

В името на истината трябва да спомена още нещо: в самото начало БСП, веднага след събитията през 1997 г., изпадна в незавидно положение и не беше в състояние да се опълчи на президента и се наложи да подкрепи споразумението, само една година след това партийните съображения, както винаги става у нас, взеха връх. На 23 юли 1998 г. президентът Стоянов обявява, че подкрепя новото тригодишното споразумение с МВФ, като изтъква, че то има редица предимства пред едногодишното – ще се отпускат кредити при по-благоприятни условия, пазарите ще са по-предвидими. Държавният глава препоръчва всички политически сили да се разтоварят от популизма, когато става въпрос за траен национален интерес. Как реагират на този призив комунистите личи от информация в техния всекидневник, който излиза с голямо заглавие:

Левите сили у нас се обединиха срещу споразумението с МВФ.

На 25 юли пресата известява, че след осем часа дебати парламентът е подкрепил споразумението за 1999–2001 г., а опозицията е избрала популизма. Зад сухото обяснение на това що е валутен борд се крие изключително сериозна работа. Годините минават и тя остава невидима за новите поколения, дори и за онези историци, които гледат на събитията от птичи поглед. Затова бях длъжен да отделя толкова внимание на случилото се през онова време – не само защото се случи пред очите ми, но и защото съм убеден, че това, което знаем, зрънце по зрънце трябва да оставим на бъдещите поколения.

Докато се водят дебатите за въвеждане на валутния борд, се случват две знаменателни събития: първото е, че у нас се провежда натовско учение, макар и компютърно, под наименованието „Мирен орел-97“! По този повод президентът посещава Военна-

та академия „Г. С. Раковски“ и е гост заедно с журналисти, за да видят как се действа. Участват 7 държави – САЩ, Турция, Гърция, Италия, Румъния, Македония и домакинът България, които в продължение на 5 дни ще отработят провеждането на мироопазваща мисия от типа на операцията в Босна и Херцеговина. Това е първото натовско учение у нас и се провежда на ниво щабно командване, без истински войници и бойна техника.

Второто събитие надхвърля далеч рамките на нашата страна, но със сигурност има значение за бъдещото развитие на отношенията ни с НАТО и Европейския съюз – на 27 май 1997 г. в Елисейския дворец в Париж НАТО и Русия подписват Основополагащ договор за отношенията, сътрудничеството и сигурността. И двете страни заявяват, че не се смятат за противници и имат политически ангажимент да си сътрудничат за създаването и поддържането на мирна обстановка в Евроатлантическата зона. С това е сложен край на Студената война и Москва фактически признава Източното разширяване на НАТО. Това е наистина изключително – след толкова години на конфронтация, напрежение и открита враждебност Русия подписва съвместен документ със своя най-голям исторически враг.

По това време президентът Стоянов е в Хага, Нидерландия, за да присъства на тържествата по случай 50 години от подписването на плана „Маршал“ за възстановяването на Европа. Обявено е, че кралица Беатрикс и принц Клаус ще дадат обяд на новия български президент и съпругата му. Разбира се, събитието е още една възможност за лобирание за нашата кандидатура за НАТО и българският държавен глава няма да я изпусне.

След официалната част нашият президент заявил пред журналисти, че е оптимист за кандидатурата ни в НАТО по няколко причини – благоприятното ни геополитическо положение, демократичното развитие у нас след изборите на 19 април, липсата на вътрешни проблеми в страната, блестящите ни отношения със съседите, както и добре подготвената ни армия.

Доста пъти дотук ставаше дума за членството ни в НАТО. Ще си позволя да разкажа, че като председател на Комисията по национална сигурност в парламента през 1992 г. бях поканен с деле-

гация да посети НАТО и се оказа, че преди мен никой от бившия соцлагер не е стъпвал в сградата на военното командване, която не е официалната в Брюксел, а се намира в градчето Монс и се състои от едноетажни сгради, изолирани и недостъпни. Има и снимка – на нея се виждат тогавашният генерален секретар на НАТО Манфред Вьорнер, който се ръкува с посланичката ни Леа Коев, а също – Снежана Ботушарова и моя милост. Дамите, естествено, са напред, нищо, че съм водач на делегацията. Снимката е отпечатана във в-к „Демокрация“ на 15 май 1992 г.

В Хага пристигнат 54 правителствени и държавни глави от Европа, САЩ и Канада. В словото си Бил Клинтън казва:

Днес ние трябва да построим една по-добра Европа за предстоящия век – обединена Европа за пръв път в историята не със силата на оръжията, а с възможностите на мира... Трябва да бъдем на висотата на американските държавници отпреди 50 години като Джордж Маршал, които изправиха на крака следвоенна Европа.

Според Бил Клинтън за Източна Европа чрез НАТО може да се направи това, което вече бе сторено за Западна – да се защити свободата, да се разшири демокрацията, да се потушат стари вражди. В изявлението на президента Стоянов се казва:

На много места днес се прокрадва идеята дали да не се обяви един нов план „Маршал“. Не е важно как ще наречем тази инициатива. По-важното е, че интересът на България за европейска интеграция кореспондира с интереса на Европа за един нов обединен континент на страни с еднаква ценностна система и еднакъв жизнен стандарт.

Честването е открито с „Концерт за кларнет и джазбенд“ от Игор Стравински. Творбата е написана през 1945 г., когато той емигрира в САЩ и прозвучала като музикален символ на културния обмен между Европа и САЩ. Тържеството е внушително и е радостно, че България участва заедно с всички.

Важни неща от миналото припомня Тони Николов в коментара си „Търси се нов план *Маршал*“ (в-к „Демокрация“, бр. 140, 29 май 1997, стр.11):